

Nederland en de politieke realiteit in Afghanistan

Emiel de Bont

Onder Taliban en krijgsheren: Nederland en de oorlog in Afghanistan.

Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers, 2011; 272 blz.; € 18,95; ISBN: 978-90-468-0880-1

Een boek dat 'het niet eerder vertelde verhaal van een omstreden missie' belooft, kan nog wel eens garant staan voor trammelant. Maar wie op zoek is naar roddel en achterklap, kan *Onder Taliban en krijgsheren* beter in de rekken laten staan. Auteur en diplomaat Emiel de Bont is immers, naar eigen zeggen, 'niet zo van het bevuilen van eigen nest'. Wat het boek wel biedt, is een levendig verslag van de Nederlandse deelname aan de oorlog in Afghanistan, opgeschreven aan de hand van ervaringen van De Bont en zijn collega's.

De Bont vertrok in 2006 als politiek adviseur naar de noord-Afghaanse provincie Baghlan. Hij had het relatief gemakkelijk: het conflict was daar – vergeleken met de chaos die zijn collega's later in het zuiden voor de kiezen kregen – redelijk overzichtelijk, de missie kleinschalig en bovendien politiek veel minder omstreden. Terwijl de missie naar Uruzgan al in de startblokken stond, was het aan De Bont en zijn collega's van het Provinciaal Reconstructie Team (PRT) om het Nederlandse verblijf in Baghlan tot een zo geruisloos mogelijk einde te brengen. Hoewel het tegen het einde van de missie behoorlijk begon te rommelen in het noorden, bleef de Nederlanders een fiasco bespaard.

Dat het in Uruzgan een stuk gecompliceerder zou worden, beseften de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie volgens De Bont al vanaf het begin. De provincie mag dan van geringe strategische waarde zijn, maar omdat het de geboortegrond is van zowel president Karzai als van Taliban-leider moellah Omar,

is Uruzgan van enorm politiek-symbolische waarde. Dit zou geen *smile-and-wave*-operatie worden; sterker nog: 'op geen enkel moment in de aanloop naar Uruzgan was de regering in de verleiding gekomen om de missie op te fleuren of idealer voor te stellen dan zij was of kon zijn'. Toch ontstond er een hevig politiek debat over de aard en de doelstellingen van de missie. De in de media uitgegrote tegenstelling tussen vechten en opbouwen leidde zowel in Den Haag als in Afghanistan tot heel grote frustraties, helemaal toen de Taliban probeerden met een grootscheeps offensief tegen Chora een antwoord op de discussie te forceren.

Ondanks de onenigheid over wat de doelstelling van de missie zou moeten zijn, durfde men zich in Den Haag op de borst te kloppen over de specifieke 'Dutch approach'. De Nederlandse aanpak – liever praten dan schieten, en een politieke focus op tribale verhoudingen – kan inderdaad als onderscheidend omschreven worden, maar een magische formule was het allerminst. Bovendien hadden de Canadezen en Britten deze aanpak ook graag toegepast, ware het niet dat de omstandigheden in hun operatiegebieden Helmand en Kandahar dat simpelweg niet toelieten.

Al met al lijkt het erop dat De Bont de westerse plannen in Afghanistan wat te ambitieus acht. Afghanistan mag dan sinds de grondwet van 2001 op papier het meest gecentraliseerde land ter wereld zijn, in de praktijk is het dat allerminst. Afghanen willen hun leiders zien, en loyaliteit is al eeuwenlang een flexibel begrip. De

Bont noemt het 'onzinnig' om te vertrouwen op de op papier zo sterk gecentraliseerde overheidsstructuren; het is 'een miskenning van de rauwe en weerbarstige realiteit in het land' om op korte termijn een centraal, democratisch bestuur te willen vestigen.

Een extra hindernis werd gevormd door de verdeeldheid binnen de NAVO. De twisten kwamen onder andere voort uit het feit dat operatie *Enduring Freedom*, de klopjacht op Al-Qaida-terroristen en andere vermeende kopstukken van de Taliban, niet strookte met de inspanningen van de *International Security Assistance Force*, die gericht waren op stabiliteit en wederopbouw. De Bont betreurt het dat de internationale politieke verhoudingen vaak doorslaggevend bleken in het uitstippelen van de missie, in plaats van de situatie op de grond in Afghanistan.

Ook ter plekke zetten de bondgenoten uiteenlopende strategieën in. Zo besloot Den Haag geen zaken te doen met Matiullah Khan, een van de machtigste spelers van Uruzgan. Er zou te veel bloed aan zijn handen kleven. Het negeren van de belangrijkste machtsfactor in de provincie leidde echter tot een flinke operationele belemmering, helemaal omdat de Australiërs en de Amerikanen wél zaken met hem deden. Voor hen was Matiullah Khan de belangrijkste pion om de Taliban buiten de deur te houden. De Bont: 'Als je alleen met vrienden mocht praten, was diplomatie een makkelijk vak geweest.' Nederland mocht dan prat gaan op zijn 3D-benadering, de D van diplo-

matie werd op deze manier te veel aan banden gelegd.

De Bont beschrijft ook onderlinge meningsverschillen tussen de vertegenwoordigers van de D's in Uruzgan. Militairen vatten hun mandaat bijvoorbeeld 'wel erg letterlijk op': zij dachten en werkten in termen van strak geordende lineaire processen, die vooral gericht waren op de veiligheid op korte termijn. Dat ging ten koste van het leggen van duurzame lokale contacten. Uiteindelijk was men het er op Kamp Holland wel over eens dat het 'volstrekt kolder' was jonge korporaals het veld in te sturen om te praten met de bevolking, terwijl de politiek adviseur keurig bleef opgeborgen in

het kamp. Geleidelijk aan verbeterde de situatie: waar de eerste *polads* (politiek adviseurs) in Uruzgan soms dagen achtereen de poort niet uit mochten, trokken de latere *civilian representatives* – die leiding gaven aan een team van zo'n tien *polads* en ontwikkelingsadviseurs – vrijwel dagelijks de provincie in.

Onder Taliban en krijgsheren is dan ook een verhaal van vallen en opstaan, van kleine politieke doorbraken en grote frustraties, zowel over het (inter)nationale politieke spel als het alomtegenwoordige onvermogen de complexiteit van het land onder ogen te zien. De Bont kruipt in de huid van enkele sleutelfiguren en is – ondanks de hete adem

van Buitenlandse Zaken en Defensie die hij ongetwijfeld in zijn nek heeft gevoeld – kritisch en genuanceerd. Bovendien heeft hij er duidelijk lol in gehad zijn boek vol te stoppen met komische anekdotes en interessante ontmoetingen.

Lindy Peijnenburg

Lindy Peijnenburg studeert Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief aan de Universiteit Utrecht. Zij is thans als stagiaire verbonden aan het *Clingendael Security & Conflict Programme* (CSCP).

Dweilen met de kraan open: terrorismebestrijding in Pakistan

Bruce Riedel

Deadly Embrace – Pakistan, America, and the Future of Global Jihad.

Washington D.C.: The Brookings Institution Press, 2011; 180 blz.; € 22,99; ISBN: 978-0-8157-0557-4

De oorlog die de Verenigde Staten inmiddels tien jaar geleden aan het terrorisme verklaarden, woedt onverminderd voort. Als blijkt van steun aan de Verenigde Staten en hun bondgenoten, en vermoedelijk vanwege de wens om met de grote jongens mee te draaien, heeft Nederland inmiddels een vecht- en opbouwmissie in Uruzgan erop zitten en worden er al enkele maanden politietrainingen gegeven in Kunduz. Desalniettemin is Afghanistan nog verre van stabiel. Sterker nog, het conflict is zich langzaam aan het uitbreiden richting Pakistan: het land waar Osama Bin Laden zich tot voor kort schuil wist te houden. Tot ergernis van Pakistan voeren de Verenigde Staten met op afstand bestuurbare *drones* regelmatig aanvallen uit voorbij de Afghaanse grens.

Vlak over deze grens, in het onherbergzame gebied van de

Federally Administered Tribal Areas (FATA) van Pakistan, heerst al zeker sinds de Sovjetoerlog in Afghanistan complete wetteloosheid. De regio herbergt miljoenen Pasjtoen-vluchtelingen, voor wie Afghanistan het thuisland is. Voor de Taliban en voor Al Qaida is het er al jaar en dag goed toeven. Ook omdat Pakistan, via zijn gevreesde veiligheidsdienst, de ISI, deze radicale groeperingen uit eigenbelang allerhande steun biedt, en het Pakistaanse leger zich zelden laat zien. De ironie wil dat Pakistan eveneens Amerika's belangrijkste bondgenoot is in de strijd tegen het terrorisme in die regio. Zodoende ontvangt de Pakistaanse staat per jaar anderhalf tot twee miljard dollar aan Amerikaans overheidsgeld.

'State-sponsored terrorism' is het puzzelstukje dat de conflicten in Afghanistan met die in Kasjmir verbindt. Riedel, een oud CIA-gediende,

doet zeer nauwkeurig verslag van de schokkende symbiose tussen allerlei extremistische groeperingen. Al liggen hun doelen nog zo ver uiteen, topografisch en ideologisch, zij werken op operationeel niveau al decennia met elkaar en de Pakistaanse staat samen. Steun aan de Taliban en Al Qaida maakt het voor Pakistan mogelijk invloed te behouden in het onzekere Afghaanse spel. In ruil voor Pakistaanse steun trainen de Taliban en Al Qaida extremisten die ingezet kunnen worden tegen India door andere extremistische groeperingen, zoals de mede door de Pakistaanse staat opgerichte Lashkar-e-Taiba.

Wie *Deadly Embrace* leest, zal concluderen dat succes in Afghanistan in grote mate afhangt van de bereidheid en capaciteit van Pakistan om het terrorisme in eigen land de kop in te drukken. Onze CIA-man stelt een herziene Amerikaanse

strategie voor, op basis van rode lijnen (Pakistan mag onder geen beding terroristische organisaties steunen; het Pakistaanse leger dient zich niet met de Pakistaanse politiek te bemoeien), openhartigheid in het geval van meningsverschillen en transparantie bij de evaluatie van het antiterrorismebeleid. Eveneens dient Amerika het democratisch proces in het land te steunen, maar het moet zich niet bemoeien met de poppetjes of hun politiek. Tot slot dient Amerika de Pakistaanse veiligheidsbelangen serieus te nemen. Zowel met India (Kasjmir) als met Afghanistan (de Durand-lijn) heeft Pakistan immers langsturende grensconflicten.

Deadly Embrace is voornamelijk een kritische analyse van het Amerikaanse bondgenootschap met Pakistan op het gebied van terreurbestrijding, en aan de hand hiervan dient het boek ook beoordeeld te worden. Er wordt in veel mindere mate gesproken over de onderliggende oorzaken die in de regio een voedingsbodem bieden voor extremisme, zoals een wankele economie, dictatuur, explosieve bevolkingsgroei en watersnood (soms teveel, vaak te weinig), alsmede de frictie tussen de Punjab-, Pasjoen-, Kasjmir- en Hindoebevolking. In dat opzicht biedt het boek niet veel nieuws.

Riedel slaagt erin om in zo'n 150 pagina's een halve eeuw grillige Amerikaans-Pakistaanse samenwerking te belichten. Tijdens de Koude Oorlog was Pakistan een bondgenoot tegen het rode gevaar. Maar vanwege het telkens oploeiende militaire conflict tussen India en Pakistan over Bangladesh (Oost-Pakistan) en de eindeloos betwiste, overwegend islamitische provincie Kasjmir, werd Pakistan herhaaldelijk in een isolement gedrongen en door de Verenigde Staten op sancties getrakteerd. Daarbij delfde Pakistan in oorlogen met India telkens het onderspit. Riedel beschrijft hoe de Pakistaanse overheid (lees de ISI en het leger) via in het geheim door de

staat gesteunde terreur een excuus trachtte te creëren voor interventie in Kasjmir. Pakistan zocht daarmee zijn heil in het terrorisme om India alsnog een poot uit te kunnen draaien.

Waar het boek in tekortschiet, is dat het de rol van India en Saoedi-Arabië in het conflict onderbelicht. Graag had ik een hoofdstuk gezien waarin het aandeel van deze andere landen in het conflict geanalyseerd wordt. De lijnen in het conflict beperken zich niet tot die tussen Washington D.C. en Islamabad.

De Verenigde Staten verloren interesse in hun partner toen de Russen zich uit Afghanistan hadden teruggetrokken en de Sovjetunie enkele jaren later ontbonden werd; Washington isoleerde Pakistan nog verder toen het eind jaren negentig enkele atoomproeven uitvoerde ter intimidatie van buurland India. Na september 2001 werden de banden wederom flink aangehaald in de *war on terror*. Maar de Pakistaanse regering ondersteunt deze meest recente alliantie op halfslachtige wijze. Doordat de perioden van bondgenootschap en isolement op ongelukkige wijze correleren met respectievelijk autoritaire en democratische regimes in Pakistan, worden de Verenigde Staten door de gewone Pakistaan als vijanden van het volk beschouwd. Zowel het volk als de elite vindt dat Amerika een onbetrouwbare bondgenoot is, omdat het Pakistan telkens in de steek laat wanneer het conflict tussen Pakistan en India weer opblaait, of Amerikaanse belangen niet langer gediend worden door een relatie met de Pakistanen. Om dit wantrouwen weg te werken, is volgens Riedel een meer stabiele en consistente relatie met Pakistan van groot belang.

Zodoende kan Pakistan geen overtuigende en overtuigde bondgenoot worden genoemd. Riedel stelt dat de Pakistaanse regering het absoluut minimale doet op het gebied van terrorismebestrijding – net voldoende om in aanmerking

te blijven komen voor de miljarden Amerikaanse dollars. Deze minimale inspanning, in combinatie met een bevolking die geen heil ziet in het Amerikaans-Pakistaanse verbond, resulteert in ineffectief antiterrorismebeleid. Daarnaast hebben de Amerikanen in het geheel geen greep op de precieze besteding van hun subsidie. Het is de ultieme paradox dat zolang Pakistan van tijd tot tijd een terrorist vangt, het land daar een berg geld voor gepresenteerd krijgt, die het vervolgens naar believen kan investeren in de eigen terreurmachine.

Is er een alternatief? Pakistan niet langer helpen zijn problemen op te lossen, zou de situatie alleen maar verslechteren. Het door Riedel geschetste doemscenario van een tweede Iran is wel erg zwartgallig. De risico's zijn echter reëel. De Amerikanen dienen de Pakistanen ervan te overtuigen dat terrorisme geen oplossing is. De vraag is of na dertig jaar de aandring tot inzet van terreur nog wel uit de Pakistanen te halen valt. Riedels oproep aan de beleidsmakers in Washington om de belangen en angsten van de Pakistanen serieus te nemen, is lovenswaardig. Mocht Amerika ooit als een stabiele, begripvolle bondgenoot worden ervaren, dan is het te hopen dat Pakistan zich voldoende gesteund en gesteekt voelt om te kiezen voor alternatieve pressiemiddelen en terreur links laat liggen.

Steven Overheul

Steven Jan Overheul is stagiair bij het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).

Tevens is hij bezig aan zijn laatste jaar van de MSc International Relations and Diplomacy aan de Universiteit Leiden.

Indonesiës laatste fase van dekolonisatie: vloeken in de kerk

J.J.P. de Jong

Avondschot. Hoe Nederland zich terugtrok uit zijn Aziatische imperium.

Amsterdam: Boom, 2011; 819 blz.; € 30,=; ISBN: 978-94-6105-270-4

Het is weinig historici gegeven na en naast hun dissertatie tweemaal in hun wetenschappelijke loopbaan een 'opus magnum' te produceren. Dr. Joop de Jong heeft het gepresteerd. In 1998 verscheen zijn monumentale geschiedenis van Nederland en Indonesië, *De Waaier van het Fortuin*, waarin hij zich afzet tegen de opvatting dat de Nederlandse koloniale geschiedenis hoofdzakelijk negatief beoordeeld zou moeten worden: Zonder de afbraak van het oude en de opbouw van nieuwe constructies, zonder het immense veranderingsproces dat Java en de buitengewesten in de loop van de 19de en 20ste eeuw doormaakten en zonder Nederlands imperialisme en bestuursexpansie zou het hedendaagse Indonesië niet denkbaar zijn.

In zijn nieuwe, even monumentale, op de meest recente bronnen gebaseerde boek gaat De Jong in tegen de zwart-witte, moralistische, negatieve beoordeling van het Nederlandse dekolonisatiebeleid ná 1945 en presenteert hij nieuwe gezichtspunten op de laatste fase van het dekolonisatieproces, het 'duister interregnum', zoals hij het noemt.

Het is onjuist, zo betoogt hij, te stellen dat de Nederlanders vanaf 1945 er hoofdzakelijk op uit waren hun gezag te herstellen en dat het dekolonisatiebeleid een mislukking was. Vanaf de eerste contacten met de Republikeinen, vanaf de Hoge Veluwe-conferentie, was het beleid, zo toont hij aan, gericht op dekolonisatie. Het geschil ging over de wijze waarop, en over de al dan niet gewenste overgangperiode, terwijl iedere toenadering keer op keer door de 'achterbannen' in beide kampen werd gesaboteerd. De Jongs betoog is sterk en goed onderbouwd. Bij

iedere, al dan niet moralistische, beoordeling van het Nederlands beleid in die jaren moet men bovendien beseffen dat het Handvest van de Verenigde Naties in 1945 het koloniale stelsel in de Hoofdstukken XI t/m XIII legitimeerde en institutionaliseerde. Pas in 1960 veroordeelde de Algemene Vergadering in de befaamde resolutie 1541 het kolonialisme in al zijn vormen.

Veelal wordt aangenomen dat Nederland ná de tweede politionele actie door de VN-Veilighedsraad onder curatele werd gesteld en onder internationale druk moest zwichten. De Jong toont overtuigend aan dat de eindoplossing via het Plan-Beel en de 'ruling' van de Veiligheidsraad dankzij de bekwame diplomatie van Stikker en Van Roijen op Nederlands initiatief en met steun van de Verenigde Staten tot stand is gekomen.

Moeite heb ik met De Jongs derde belangrijke stelling: zowel de eerste als de tweede politionele actie was in zoverre succesvol, dat zij uiteindelijk de weg naar de eindoplossing mogelijk hebben gemaakt. 'Noch de Republikeinse, noch de Nederlandse diplomatie had iets kunnen uitrichten zonder de tweede militaire actie,' zo stelt hij, en 'het militair optreden kan niet louter onder de noemer geplaats worden van een mislukking. Er was wel degelijk sprake van succes.' Hij voegt er zelf aan toe: 'Mijn slotsom lijkt vloeken in de kerk.' Joop de Jong staat feitelijk sterk, maar ontloopt hij zo niet de vraag of er zonder militair geweld een oplossing mogelijk zou zijn geweest? Ik ben geneigd die, misschien hypothetische, vraag bevestigend te beantwoorden en de oorzaak van het herhaaldelijk mislukken van

de onderhandelingen, naast het 'achterbanverzet' en andere factoren, hoofdzakelijk te leggen bij de doorwerking van het vooroorlogse koloniale beleid. En ontloopt De Jong niet vragen over de gruwelen van die twee acties en over de excessen, Rawa Gadeh (dorp op West-Java), Zuid-Celebes? Zou men niet hooguit kunnen zeggen dat het een geluk bij een ongeluk was dat, mede als gevolg van de acties, de weg naar een vergelijk geopend werd?

In zijn ronduit briljante laatste hoofdstuk 'Balans, Uit de schaduw van de RTC' (verplichte leesstof voor politici, historici en diplomaten) analyseert De Jong haarscherp wat er misging en waar Nederland faalde. Ik voeg als hoofdoorzaak van dat falen toe: het *vooroorlogse beleid*. De harde en langdurige onderdrukking van het Indonesische nationalisme moest in 1945 wel leiden tot excessen van nationalisme, politiek en militair, waarop de onderhandelingen telkens weer stuk liepen. Nederland faalde (ik weet dat De Jong me dat betwist) tijdig de nodige sterke, eigen Indonesische instituties te scheppen, noodzakelijk voor een nieuwe staat. Dat leidde tot chaos in de Republiek en dat frustreerde de onderhandelingen.

Het vooroorlogse koloniale bewind hield het Nederlandse volk in onwetendheid over het Indonesische nationalisme. Ik was er zelf bij: ik wist in 1945 van niets. Drees en mijn eigen schoonvader Van der Goes van Naters wisten van niets en moesten beslissen over leven en dood. Zij hebben hun Indonesië-trauma nooit verwerkt. Onwetendheid en onbekendheid met wat er werkelijk in Indonesië omging, verlamden het Nederlands beleid.

Er is nog een element dat het telkens falen verklaart: mensen, politici en regeringen kunnen niet alles tegelijk verhapstukken. Zowel Nederland, Indonesië als de Verenigde Staten werden in die bewogen jaren, 'het duister interregnum' waar De Jong van spreekt, met zoveel andere gigantische problemen geconfronteerd (wederopbouw, Koude Oorlog, interne spanningen, voor de Republiek de opstand van Madioen), dat zij niet steeds over alles tegelijk tot een verstandig beleid konden komen.

Hij noemt het niet als factor, maar De Jong onderstreept het doorslaggevend belang van persoonlijke diplomatie. Van Mook, Stikker en Acheson, Sjahrir, Hatta, Anak Agung, Drees, Van Roijen, die in hun persoonlijke, op wederzijds respect en op vriendschap gebaseerde contacten telkens bijna en ten slotte een definitief eindakkoord bereikten. Aan de andere kant de briljante Van Vredenburg, die faalde door zijn hooghartigheid tegenover 'de Oosterlingen'. En de ongelukkige Beel, die niets afwist van Indonesië, voor wie de stap van Eindhoven via Den Haag naar Batavia een stap te ver was, maar die toch als staatsman door zijn vermetele 'Plan-Beel' de weg naar het akkoord effende.

Terecht zwaait De Jong Stikker grote lof toe: hij trok de Amerikanen over de streep. Maar De Jong doet géén recht aan Van Roijen, die volgens hem 'niet inzag waar het in het Indonesische conflict in de diepte om ging'. Als er iemand was die begreep waar het om ging, dan was het Van Roijen. Hij nodigde Roem uit voor de lunch in 'De Harmonie', waar Indonesiërs niet welkom waren, en 'toen was het ijs gebroken'. Stikker een standbeeld en Van Roijen de lauwerkrans? Neen, liever andersom, of voor beiden een standbeeld.

Ook zeer terecht krijgt generaal T.B. Simatupang grote lof, chef-staf van de TNI, trouwe vriend en raadsman van de mystieke *panglima* (opperbevelhebber) Sudirman.

Simatupang, de man die tijdig begreep dat de wapens moesten wijken voor de diplomatie en die Sudirman en de TNI over de streep trok. Simatupang, de christen-Sumatraan, later adjunct-secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken. We hebben hem goed gekend; mijn vrouw jogde 's ochtends met hem rond de vijver achter ons huis in Menteng.

De Jong gaat terecht diep in op de sleutelrol van de TNI in het conflict en in de onderhandelingen. De vraag rijst waarom er, voor zover ik weet, nooit serieuze contacten tussen de TNI en de Nederlandse leger-top zijn geweest. De Jong en ook De Moor in zijn Spoor-biografie schrijven er niet over. Veel TNI-officieren, zoals Nasution, Sutopo Yuwono en Ali Sadikin, waren door ons opgeleid en spraken vlot Nederlands. De Jong toont aan dat de rol van de Verenigde Staten in het hele conflict doorslaggevend is geweest (net als in het Palestina-vraagstuk nu). De Amerikaanse regering had, net als nu, problemen met het Congres en werd verwickeld in de Koude Oorlog, ze wilde Nederland te vriend houden, doch wenste ook de *Republiek* te sauveren. Bijna steeds steunden de Verenigde Staten de Indonesische Republiek, maar in de *slotfase* kreeg Nederland volledige steun.

Had het anders kunnen lopen? Had Nederland zijn positie in Indonesië kunnen handhaven? De uiteindelijk abrupte scheiding en de aftocht van de Nederlanders hebben Indonesië schade gebracht, zoals De Jong in zijn beide boeken laat zien. Ik moet nog weleens denken aan de opmerking van generaal Panggabean, oude Sumatraanse vechtjas, in 1984 voorzitter van de Hoge Raad van Advies, bij mijn afscheidsbezoek: 'Soms denk ik: waren de Hollanders maar wat langer gebleven.' Hij was bezorgd over de toekomst van zijn land.

Joop de Jong heeft een fascinerend boek geschreven, overal even boeiend, en soms verbijsterend

(minister Sassen die via zijn eigen kanalen Beel in feite instrueert een regeringsbesluit te saboteren!), soms leest het als een thriller, inclusief de af luisteraffaire (wie gaf opdracht de telefoongesprekken van Sassen, Romme en Beel af te luisteren? De Jong loopt er te los overheen). Om zijn visie en zijn betoog kracht bij te zetten, moest De Jong onvermijdelijk vaak in detail treden. Ik moet bekennen dat ik soms door de bomen het bos niet goed meer zag en dat ik behoefte had aan teksten van de belangrijkste documenten. Ik zou De Jong willen vragen ten behoeve van de geschiedschrijving bij ons en elders nóg een boek te schrijven – het hoeft geen 'opus magnum' te zijn, een 'opus majus' is ook goed – liefst in het Engels, waarin hij in vogelvlucht het dekolonisatieproces beschrijft en waaraan hij een selectie van documenten als bijlage toevoegt. Bij voorbaat dank, Joop, en hulde voor dit 'Avondschot'.

Lodewijk van Gorkom

Lodewijk van Gorkom is oud-ambassadeur in Jakarta.

Triomf en tragiek van legercommandant Spoor

J.A. de Moor

Generaal Spoor. Triomf en tragiek van een legercommandant.

Amsterdam: Boom, 2011; 461 blz.; € 29,90; ISBN: 978-90-8506-709-2

Van mijn middelbare schooltijd in het midden van de jaren '50 herinner ik mij nog goed een excursie naar Leiden, waar onder meer een bezoek werd gebracht aan het toen nog achter het Leidse station gevestigde Legermuseum. Tijdens de rondleiding door het museum vertelde, bij het portretschilderij van generaal Spoor aangekomen, de suppoost op fluisterende toon dat er hardnekkige geruchten waren dat de generaal op 47-jarige leeftijd vergiftigd was, tijdens de lunch in het restaurant van de Jachtclub in Tandjong Priok. Zo zouden er aanwijzingen zijn dat de opdrachtgevers van deze vergiftiging gezocht moesten worden in kringen van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) die betrokken waren bij diverse malversaties, waaronder een grootschalige wapensmokkel aan de Indonesische nationalisten.

In de inleiding van de indrukwekkende biografie van Spoor, van militair historicus Jaap de Moor, houdt deze het er echter op dat de generaal aan een hartaanval is bezwiken omdat hij zich had doodgewerkt. Spoor, die van 1946 tot mei 1949 bevelhebber van de Nederlandse troepen in Nederlands-Indië was, gaf in die periode leiding aan de twee politionele acties tegen de Republiek Indonesië. Hij voerde in deze twee acties het bevel over resp. 120.000 en 140.000 man. Deze acties liepen echter wegens de internationale druk en het onvermogen de Republiek uit te schakelen uiteindelijk op een fiasco uit. De tragiek van Spoor is volgens De Moor dat zijn militaire en politieke opzet volledig mislukte.

Simon Spoor werd op 12 januari 1902 geboren als zoon van André Spoor, concertmeester

van het Concertgebouworkest; hij bleek later ook zelf een verdienstelijk violist. Spoor volgde na de Cadettenschool in Alkmaar de Koninklijke Militaire Academie in Breda en werd in 1923 benoemd tot tweede luitenant. Hij vervolgde zijn loopbaan in het Indische leger, maar bracht tweemaal langere tijd in Nederland door. Hij doorliep eerst de Hogere Krijgsschool in Den Haag en werd daarna docent 'Strategie en Tactiek' aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Toen de oorlog met Japan uitbrak, was hij Hoofd Afdeling Politieke Zaken in Bandoeng. Hij ontsnapte ternauwernood naar Australië, waar zijn diverse talenten en capaciteiten niet onopgemerkt bleven: assistent-resident van Merauke, in het onbezet deel van Nederlands Nieuw-Guinea, hoofd van de Nederlandse Inlichtingendienst onder generaal MacArthur en lector in het Staatsnoodrecht en het Volkenrecht.

Nadat hij de invasie van de Filipijnen had meegemaakt, was Spoor een van de eersten die naar Nederlands-Indië terugkeerden. De Nederlandse kolonie verkeerde na de capitulatie van de Japanse bezetters in een grote chaos. Twee dagen na de overgave riepen de nationalistische leiders Soekarno en Hatta de zelfstandige Republiek Indonesië uit, met de eerstgenoemde als president. De geallieerde Britten hadden het voorlopig bestuur op zich genomen en de Nederlanders wilden er hun macht herstellen. Maar door de vertragingen die de Nederlandse autoriteiten moesten ondergaan van onder meer de Engelse en Australische regeringen, waardoor maandenlang geen Nederlandse

militairen mochten landen op Java, verergerde de situatie aanzienlijk.

Spoor als legercommandant

Met de benoeming van de als militair capabel en politiek handig bekend staande Spoor tot legercommandant in Nederlands-Indië hoopte men dat deze intelligente en energieke officier snel de orde en de rust op de eilanden zou kunnen herstellen. Spoor zag de Republikeinen als onderdrukkers van de bevolking. Als zij waren weggevaagd, zou het volk volgens hem uit zichzelf weer voor Nederland kiezen. Want Nederland had altijd orde, rust en welvaart gebracht. Dat de gewone Indonesiërs wel degelijk onafhankelijk wilden zijn, zag Spoor niet; ook niet toen Den Haag de weg naar de erkenning van de Republiek was ingeslagen. Spoor dacht vanuit het diepst van zijn hart dat Indië niet verloren mocht gaan voor Nederland, want dan zouden we niets meer zijn. Maar hij was zeker niet de enige die zo dacht. Vele Nederlanders waren ervan overtuigd dat Nederland niet weg kon uit Indië. Ook zij vreesden dat het dan chaos zou worden. Nederland moest zijn Indische 'kinderen' als een ouder leiden naar volwassenheid en zelfstandigheid. Ooit zouden die kinderen op eigen benen kunnen staan, maar dat moment werd echter wel vaak ver in de toekomst geplaatst.

'Politionele' acties

Nadat Spoor op 31 januari 1946 tot legercommandant was benoemd, werden vanaf september van dat jaar troepen uit Nederland aangevoerd, die onder zijn commando in het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) moesten worden inge-

past. Toen het op 14 oktober gesloten bestand tussen de Nederlandse regering en de Republiek steeds vaker door de rebellen werd geschonden, ging Spoor begin 1947 naar Nederland voor overleg. Besloten werd militair in te grijpen, ook al omdat de schatkist een langdurig conflict niet toestond.

Deze eerste ‘politieele’ actie – een begrip dat door Buitenlandse Zaken werd verzonden; Spoor zelf noemde het gewoon *militaire actie* – duurde van juli tot augustus 1947, onder de welluidende codenaam *Product*. Primair in deze actie stond het heroveren van economisch belangrijke gebieden op Java en Sumatra. Dat verliep vlotjes, maar de afronding van het karwei, het veroveren van de Republikeinse hoofdstad Djokja, werd om politieke redenen niet toegestaan. Zo hadden de Verenigde Staten net een paar weken voordat Nederland de militaire actie begon, de Republiek Indonesië als onafhankelijke staat erkend. Mede doordat de VN-Veiligheidsraad dreigde met sancties, werd de eerste militaire actie stopgezet – tot frustratie van Spoor en de zijnen.

Omdat het Republikeinse verzet aanhield, volgde in december 1948 de tweede ‘politieele’ actie. Djokja werd nu wel bezet; de leiders Soekarno en Hatta werden gevangengenomen. Maar het Republikeinse leger was niet echt verslagen. Het koos met succes voor een guerrilla-aanpak, waar geen sprake is van frontlijnen en een herkenbare vijand. De Moor oordeelt dat de strategie van Spoor al lang achterhaald was. In plaats van langzaam uitbreiden als een olievlek hield Spoor vast aan de *speerpuntstrategie*. Deze beoogt zo snel mogelijk, zo diep mogelijk door te dringen achter de vijandelijke frontlijnen en dan vandaaruit te pacificeren. Er waren echter geen linies en frontlijnen. Bovendien bleek dat het leger van Spoor, dat er al drie jaar verbleef, aan het einde van zijn krachten was. Er

waren veel zieken en een groot deel van de soldaten was uitgeschakeld.

Van Roijen-Roem-akkoord

Maar door de internationale druk en uit militaire noodzaak – toenevende verliezen, het aangetaste moreel van de Nederlandse troepen – besloot Den Haag generaal Spoor, hoe gewaardeerd ook, te passereren door op 7 mei 1949 het Van Roijen-Roem-akkoord te sluiten. De Verenigde Staten hadden zelfs gedreigd de Marshallhulp in te trekken. Voor de buitenwereld was de Nederlandse opstelling allang onhoudbaar, maar Nederland dacht zelf nog lang dat het in zijn recht stond. De Van Roijen-Roem-overeenkomst, die het begin van de erkenning van de Republiek Indonesië inluidde, was een grote klap voor Spoor, die zich hier hevig tegen had verzet. Tweeënhalve week na het akkoord stierf hij, uitgeput en overwerkt, net voor zijn bevordering tot generaal, aan een hartaanval, 47 jaar oud. Nog hetzelfde jaar vond op 27 december in het Paleis op de Dam de soevereiniteitsoverdracht plaats, toen koningin Juliana in tegenwoordigheid van minister-president Drees, minister-president Hatta en sultan Hamid van Pontianak de Akte van Soevereiniteitsoverdracht en Erkenning ondertekende.

Politieke generaal

De Moor zet Spoor neer als een ‘politieke generaal’, die het optreden van de regering te slap vond. Volgens de generaal nam de regering besluiten waardoor Indië voor Nederland verloren ging. Meermalen dreigde Spoor met ontslag. De regering vond op haar beurt dat Spoor zich te veel met de politieke besluitvorming bemoeide. Hoe dan ook, de naoorlogse kabinetten hadden aanvankelijk ook niet begrepen dat ‘ons Indië’ al sinds 1945 een opgegeven zaak was. Spoor was in deze periode een eigenwijze generaal, met veel politieke bewegingsruimte, wiens adviezen gewicht in de schaal legden. Niet

in de laatste plaats was immers op Spoor aandrigen de Nederlandse regering overgegaan tot de eerste politieele actie, en nog een tweede. Spoor verzette zich ook fel tegen diplomatieke oplossingen die de Verenigde Naties en de Verenigde Staten eisten. In feite was dit overbodig, want de Republiek Indonesië was al een feit. De Moor constateert dan ook dat Spoor een ‘tragisch achterhoedegevecht’ heeft geleverd.

De monumentale biografie van De Moor gaat voornamelijk over het werk van Spoor en minder over zijn persoonlijk leven, mede omdat zijn derde echtgenote weigerde privécorrespondentie ter beschikking te stellen. Niettemin heeft De Moor met zijn rijke en toegankelijk geschreven biografie een prestatie van formaat geleverd. Voor wie kennis wil nemen van het tragische einde van Nederlands-Indië en de bijzondere rol die Spoor daarin heeft gespeeld, is deze boeiende biografie verplichte literatuur.

Kees Homan

Generaal-majoor b.d. mr drs Kees Homan is als adviseur verbonden aan het *Clingendael Security and Conflict Programme* (CSCP).

Generaal Spoor's blinde vlek: een aanvullend gezichtspunt

J.A. de Moor

Generaal Spoor. Triomf en tragiek van een legercommandant.

Amsterdam: Boom, 2011; 461 blz.; € 29,90; ISBN: 978-90-8506-709-2

De Moors omvangrijke biografie van generaal Spoor is een van de beste in Nederland gepubliceerde politieke biografieën. Het boek is gebaseerd op zeer grondig en diepgaand onderzoek en is bijzonder leesbaar. De auteur geeft af en toe blijk van een sarcastisch gevoel voor humor. Naar mijn mening echter verdiende de tragedie van Spoor als Legercommandant in sommige opzichten een scherpere focus.

Die tragedie kwam ten einde door de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949, op het paleis op de Dam in Amsterdam en op het gouverneurspaleis op het Koningsplein in Batavia. In Amsterdam was Indonesië vertegenwoordigd door vice-president en premier Mohammad Hatta, die door Spoor herhaaldelijk voor 'crypto-communist' was uitgemaakt. Deze historische gebeurtenis voltooide het complete falen van de strategische opzet van de door Spoor op 19 december 1948 ingezette tweede politionele actie. Hij beoogde daarmee de Indonesische Republiek en de TNI, het republikeinse leger, voorgoed uit te schakelen.

De grote vraag is wat de beslissende factoren waren die uiteindelijk tot het falen van Spoors strategie hebben geleid. Het is ironisch dat de schijnbaar succesvolle eerste politionele actie van juli 1947 de bron was van dit uiteindelijk falen. Het is niet mogelijk in het kort al die factoren tot in detail te behandelen. Te onderkennen zijn politieke en militaire factoren.

Het was Spoors eerste politionele actie die het conflict internationaliseerde. De VN-Veilighedsraad greep namelijk in en besloot tot het instellen van een commissie van

goede diensten, die hervatting van de onderhandelingen begeleidde; die onderhandelingen resulteerden in het zg. Renville akkoord. Dit akkoord was een bittere pil voor velen in de Republiek en leidde tot de val van het kabinet van Amir Sjarifuddin. Hatta vormde een 'presidentieel' kabinet en werd tevens minister van defensie. Het leger werd geconsolideerd en gerationaliseerd; Hatta ondersteunde het initiatief van een aantal jongere officieren, zoals de op de KMA in Bandung opgeleide (toen nog) kolonels Nasution en Simatupang, om een strategie te ontwikkelen: hoe te reageren op de algemeen verwachte volgende militaire actie van Spoor.

Het is ironisch dat beiden op de KMA-Bandung kennis hadden gemaakt met de theorieën van Clausewitz dankzij een boek dat Spoor had geschreven voor de KMA, waar hij in 1934 docent strategie en tactiek werd. Zij verwachtten dat Spoor de *Strategie der Vernichtung* van Clausewitz zou toepassen. Zij stelden dat de TNI zou moeten reageren met de door Delbrück ontwikkelde *Ermattungs Strategie*.¹ De onderdelen van de TNI zouden zich bij een nieuwe Nederlandse agressie dienen terug te trekken in zogenaamde *Wehrkreise* en de confrontatie moeten vermijden tot zij gereed waren voor het voeren van een guerrillacampagne, om op deze wijze het Nederlandse leger af te matten.

De tweede politionele actie kwam ondanks alles als een verrassing: Soekarno, Hatta en vele andere politici werden gevangen genomen. Sudirman, Nasution, Simatupang en het merendeel van de TNI konden

ontsnappen en zich volgens plan reorganiseren in de *Wehrkreise*.

Aanvallen en guerrilla-acties tegen Nederlandse posities namen toe en in maart 1949 was er een soort patstelling ontstaan, door De Moor zeer juist beschreven als: 'verslagen waren zij niet, maar winnen konden zij evenmin'.

Onder zware internationale druk, in het bijzonder van de Verenigde Staten, en door ingrijpen van de Veiligheidsraad besloot de Nederlandse regering tot nieuwe onderhandelingen met de gevangen genomen Indonesische politieke leiders. Het resultaat was de Van Roijen-Roem-overeenkomst. Tot grote ergernis van de TNI werd het leger niet met name genoemd, maar omschreven als 'de gewapende aanhangers van de Republiek'. Het kostte Simatupang de grootste moeite zijn collega's ervan te overtuigen de overeenkomst te accepteren en te respecteren.

Het verhaal van De Moor zou moeten zijn afgesloten met de onderhandelingen inzake het lot van het KNIL (van Indonesische zijde door Simatupang gevoerd) tijdens de Ronde Tafel Conferentie. Door zijn onverwachte overlijden is het Spoor bespaard gebleven mee te maken dat werd besloten dat 'aan het einde van de reorganisatieperiode het KNIL zal ophouden te bestaan'. En dat terwijl Spoor tijdens de mislukte onderhandelingen na het Renville akkoord steeds had gehamerd op ontbinding van de TNI.

De inmiddels Lt-Generaal geworden Simatupang heeft mij later persoonlijk verteld dat hij in de zogenaamde 'rode kamer' van het Ministerie van Oorlog in Den Haag zijn Nederlandse tegenspelers ge-

zegd had dat het de eerste keer was dat hij zelf meemaakte dat een leger zich voor de tweede keer gewonnen moest geven: Hij had in 1942 als jong KNIL-officier de overgave door Lt-Generaal Ter Poorten aan het Japanse leger meegemaakt.

Sabam Siagian

Sabam Siagian is Senior Editor van *The Jakarta Post* en voormalig Indonesisch Ambassadeur in Australië.

Noot

1 Hans Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, Berlijn: G. Stille, 1900, 1907.

Drieluik over kwestie-Nieuw-Guinea

Frans H. Peters

Vervlogen verwachtingen. De teloorgang van Nieuw-Guinea in 1961-1962.

Leiden: KITLV Press, 2010; xviii + 328 blz.; € 29,90; ISBN: 978-90-6718-345-1

Casper van Bruggen

'Verget ons niet'. Het Papoea Vrijwilligers Korps 1961-1963.

Soesterberg: Uitgeverij Aspekt, 2011; 316 blz.; € 22,95; ISBN: 978-94-6153-004-2

Viktor Kaisiëpo

Een perspectief voor Papoea. Het verhaal van mijn leven en mijn strijd. Opgetekend door Willem Campschreur.

Amsterdam: KIT Publishers, 2011; 272 blz.; € 19,50; ISBN: 978-94-6022-114-9

De dekolonisatie van Indonesië is een thema dat historici niet loslaat. De kwestie-Nieuw-Guinea, die in het kielzog ervan ontstond, lijkt minder aandacht te trekken, maar dat is gezichtsbedrog. Recent verschenen drie nieuwe boeken die het tegendeel van verwaarlozing bewijzen.

Waar draaide de kwestie-Nieuw-Guinea om? Op de Ronde-Tafelconferentie over de dekolonisatie van Indonesië (1949) ontstond een dispuut. Nederland wenste Nieuw-Guinea van de soevereiniteitsoverdracht uit te zonderen. Daarop stelde de *United Nations Commission on Indonesia* (UNCI) voor, de *status quo* een jaar lang te handhaven. Nederland en Indonesië kregen daardoor ruimte om tot een oplossing te komen. Die oplossing kwam er echter niet; compromispogingen liepen op niets uit. Nieuw-Guinea werd het centrale punt in een fataal escalatieproces, dat uitmondde in de nationalisatie van alle Nederlandse ondernemingen, de gedwongen uittocht van tienduizen-

den Indische Nederlanders (1958), de verbreking van de diplomatieke betrekkingen (1960) en ten slotte een militair conflict.

Nederland probeerde het gebied intussen pijlsnel tot economische en politieke ontwikkeling te brengen. Het hief het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's hoog in het vaandel, formeerde in april 1961 een *Nieuw-Guinea Raad*, gaf de Papoea's op 1 december 1961 een eigen vlag en volkslied en koerste af op snelle onafhankelijkheid. Intussen werd internationaal de situatie steeds onhoudbaar. Het zogenaamde plan-Luns (om het gebied onder VN-toezicht te plaatsen) haalde het niet en Indonesië trad steeds agressiever op (slag bij de Vlakke Hoek, infiltraties, luchtlandingen).

De Verenigde Staten grepen daarop in en lanceerden in april 1962 het plan-Bunker: overdracht aan Indonesië na een periode van VN-toezicht. Washington dwong Nederland en Indonesië tot intensieve onderhandelingen, waarbij de

Amerikanen bemiddelden. Onder dreiging van een grootscheepse Indonesische aanval leidde het overleg ten slotte op 15 augustus 1962 tot het akkoord van New York. Na een korte VN-periode (*de United Nations Temporary Administration; UNTEA*) werd het gebied aan Indonesië overgedragen. Wel vond in juni 1969 conform het akkoord een volksraadpleging onder de Papoea's plaats. De bevolking koos *en masse* voor Indonesië. Het referendum bleek echter een genante schijnvertoning.

Dit hele drama leek – hoe traumatisch ook, althans wat Indonesië betreft – bijgezet in de annalen van de geschiedenis. Maar dat veranderde plotseling, toen na de val van president Soeharto in 1998 diens opvolgers de kwesties-Oost-Timor en -Atjeh aanpakten. De bevolking op Oost-Timor sprak zich in een referendum onder VN-auspiciën uit voor onafhankelijkheid, terwijl Atjeh na overleg onder internationale bemiddeling een vérgaande status

van zelfstandigheid verwerf. Het gaf Papoea-groeperingen in Indonesië en in Nederland een boost. Een in 2000 opgericht Papoea-congres trad in overleg met de Indonesische regering over hoe aan het verlangen naar autonomie gestalte te geven. In 2001 kwam er een speciale autonomiewet tot stand. Tegenover de Indonesische duiven kwamen echter ook haviken in het geweer, vooral onder het leger en de veiligheidsdiensten, die deze stappen voorwaarts met wisselend succes saboteerden.

De toegenomen politieke belangstelling uitte zich in Nederland ook in de *geschiedschrijving*. In 1999 reageerde minister van Buitenlandse Zaken Jozias van Aartsen positief op een verzoek van het Nederlands parlement een uitputtende geschiedenis te schrijven van het Nieuw-Guinea-drama. Het veroorzaakte prompt een diplomatiek conflict met Indonesië. Buitenlandse Zaken haastte zich daarop zich van het project te distantiëren. In 2005 verscheen desondanks het doorwrochte en evenwichtige *Een daad van vrije keuze* van P.J. Drooglever. De militaire aspecten van het conflict raakten opnieuw in de belangstelling. In 2003 organiseerde het Legermuseum in Delft er een uitstekende tentoonstelling over; het project werd afgerond door een boek *Afscheid van Nieuw-Guinea* (onder redactie van Martin Elands en Alfred Staverman).

‘Mijn relaas gaat over een voorbije wereld,’ aldus begint Frans Peters zijn rijk gedocumenteerde herinneringen in *Vervlogen verwachtingen. De teloorgang van Nieuw-Guinea in 1961-1962*. Na een aantal wisselende functies als bestuursambtenaar sinds 1952 arriveerde hij in augustus 1961 in Nieuw-Guinea’s hoofdstad Hollandia als bestuurder, in feite als fungerend burgemeester. Het Nederlands bestuur was toen, stelt hij, eigenlijk al een aflopende zaak. ‘Maar wij wilden dat niet weten.’ Het was een labiele periode: men zweefde tussen bange ver-

wachtingen en hoop dat er toch nog iets van het zelfbeschikkingsrecht tot stand zou komen. Intussen werd de situatie steeds meer gespannen. Terwijl Indonesische infiltranten en paracommando’s met honderden boven de west- en zuidkust van Nieuw-Guinea aan land werden gezet of afgeworpen, en er duizenden Nederlandse militairen als versterkingen arriveerden, pakte een toenemend aantal gezinsleden en burgers hun biezen. De stemming onder de Nederlanders en vooral de Papoea’s werd steeds desolater en er waren enige geëmotioneerde incidenten, maar tot een ‘après-nous-le-déluge-stemming’ kwam het niet. Het leven van alledag ging gewoon door.

Vervlogen verwachtingen. De teloorgang van Nieuw-Guinea in 1961-1962 is rustig en beknopt geschreven in korte hoofdstukken, waarin Peters de sterk uiteenlopende aspecten van zijn arbeidsintensieve baan en de wisselende problemen helder weergeeft. Peters laat tegelijkertijd – en dat is een vondst – in afzonderlijke kaders de grote politieke ontwikkelingen zien. De *petite histoire* wordt daardoor voortdurend in een grote geheel ingebed.

De bestuursoverdracht en het afscheid waren bitter. ‘We hadden ze [de Papoea’s] al die jaren onze waarden verkondigd, opgedrongen bijna, en waar bleven we nu het er om spande? Lange tijd was de bevolking er vast van overtuigd dat Nederland en de VN – zoals wij steeds verzekerden – in staat zouden zijn het gevaar van een Indonesische usurpatie af te wenden. Het was anders gelopen. Ze werden aan zichzelf overgelaten en voelden zich in de steek gelaten.’ De UNTEA-periode trad in als een ‘onwerkelijke tijd’. Gelijktijdig kwam de definitieve exodus op gang. Duizenden bestuursambtenaren, gezinnen, particulieren en militairen vertrokken per vliegtuig en per schip. Op 5 oktober 1962 steeg ook Peters met een DC-8 op van Biak.

Een geheel andersoortig boek is *‘Verget ons niet’. Het Papoea Vrijwilligers Korps 1961-1963*. Casper van Bruggen, de conservator van het onvolprezen Legermuseum in Delft, inventariseert in deze *case study* hoe dit krijgsmachtonderdeel in februari 1961 werd opgericht, in september van dat zelfde jaar met de opleiding begon en vervolgens in een even adembenemend tempo vanaf april 1962 werd ingezet tegen Indonesische infiltranten en paracommando’s. Het Papoea Vrijwilligers Korps (PVK), dat doorgaans opereerde in combinatie met mariniers en landmachten, trad vakkundig en efficiënt op. Het was een succesvolle eenheid. Het rendement – dat is eigenlijk de enige kritiek van de commandanten – had nog beter kunnen zijn, indien het systematischer als zelfstandige eenheid zou zijn ingezet. De actiesnelheid in tropische jungle-omstandigheden was doorgaans hoger dan die van de toch als elite-eenheid bekend staande mariniers, of van de landmachten. Des te kortzichter was het dat men de Papoea-militairen soms louter als verkenner of als dragers liet fungeren! Van Bruggen raakte door het onderwerp geïntrigeerd, toen hij unieke dia’s uit 1962 ontdekte over de strijd tegen de infiltranten. Het resultaat is een aantrekkelijk uitgevoerde publicatie, waarin de oprichting en de gevechtsacties minutieus aan bod komen.

Het meest sprankelende boek (overigens eveneens fraai vormgegeven) vormen echter de memoires van Victor Kaisiëpo, een van de meest vooraanstaande Papoea-leiders in Nederland. De aanleiding voor dit boeiende boek was tragisch. In de zomer van 2009 verzocht Kaisiëpo de journalist Willem Campschreur zijn levensverhaal op te tekenen. Hij was ongeneeslijk ziek. Het resulteerde in een aantal interviews waarin Kaisiëpo nog eens etaleerde wat voor rasverteller hij was. In januari 2010 stierf hij; toch nog onverwachts.

Victors jeugd in Nieuw-Guinea viel samen met de bewegende periode die hierboven werd geschetst. Marcus, Victors vader, was samen met Nicolaas Jouwe een van de Papoea-voormannen van het eerste uur. Dat vormde dan ook de reden dat hij in 1962 na het akkoord van New York samen met tientallen andere Papoea's door de Nederlandse regering werd 'veiliggesteld'. Marcus had in Nieuw-Guinea willen blijven om een revolutie tegen Indonesië te organiseren (sic), maar hij zag zich samen met zijn gezin 'gedepoteerd' naar Nederland. De veertienjarige Victor vergezelde hem.

Door alle trauma's heen klampte de geïsoleerde Papoea-gemeenschap in Nederland zich aan één ding vast: de volksraadpleging van 1969. De afloop daarvan werd een immense teleurstelling. De jonge Victor geloofde even sterk in het onafhankelijkheidsideaal, maar ontworstelde zich aan de in zichzelf gekeerde wereld van streng gereformeerde Papoea's (het Gereformeerd Politiek Verbond GPV en de Stichting door de Eeuwen Trouw waren immer trouwe bondgenoten). Hij sloot zich aan bij organisaties als het Comité

Indonesië en Amnesty International, en leerde de wereld vanuit een bredere invalshoek gade te slaan. De activiteiten van de in 1982 opgerichte *United Nations Working Group on Indigenous Peoples* hadden zijn intense belangstelling. Verder was het een en al actievoeren wat de klok sloeg, met als traditioneel jaarlijks hoogtepunt de demonstraties ter gelegenheid van de *Inter Governmental Group on Indonesia* (IGGI) [het internationaal hulpconsortium voor Indonesië, eindred.].

Na een kort verblijf voor een milieuorganisatie in Fiji keerde Victor in 1998 naar Nederland terug. Daar viel hij met zijn neus in de boter: de snelle ontwikkelingen in Indonesië na de val van Soeharto. In één klap veranderde het klimaat. President Wahid bracht begin 2000 een bezoek aan Nederland en verzekerde Kaisiëpo persoonlijk dat Indonesië hem geen strobreed in de weg zou leggen, indien hij zijn geboorteland zou bezoeken. Kort daarop landde hij voor het eerst sinds 1962 weer op Biak. In mei 2000 vond een tweede bezoek plaats, waarbij hij deelnam aan het tweede Nationale Papoea Congres.

Dit alles zette Kaisiëpo aan het denken. Tot dan toe had hij voor honderd procent onafhankelijkheid geijverd, maar nu vroeg hij zich af of dat wel realistisch was. Hij raakte ervan overtuigd dat de Papoea's de mogelijkheden moesten grijpen die de Indonesische regering bood. Een *autonoom Papoea* werd zijn streven. Het boek mondt dan ook uit in een hartstochtelijk pleidooi aan zijn landgenoten om niet langer het heil te zoeken in een steriel onafhankelijkheidsstreven, maar de geboden mogelijkheden aan te grijpen en een oplossing te zoeken via samenwerking met constructieve krachten in Indonesië. Het vormt het slot van een even indrukwekkend als bewegende boek.

Joop de Jong

Joop de Jong was tot enkele jaren geleden verbonden aan het ministerie van Buitenlandse Zaken en is Indonesië-historicus. Van zijn hand verscheen recentelijk *Avondschoot. Hoe Nederland zich terugtrok uit zijn Aziatische imperium*, Amsterdam, 2011.

Moeizame relaties Polen-Nederland

Duco Hellema, Ryszard Zelichowski & Bert van der Zwan (red.)

Poland and The Netherlands: a Case Study of European Relations.

Dordrecht: Republic of Letters Publishing, 2011; 326 blz.; € 39,-; ISBN: 978-90-8979-074-3 (paperback)

Polen en Nederland zijn overburen. Maar pas met de val van de Muur in 1989, na twee eeuwen afzijdigheid, kwamen de politieke, economische en culturele relaties tussen beide landen echt op gang. In de jaren negentig was er expansie van het Nederlandse bedrijfsleven op de Poolse opkomende markt, en vooral sinds 2007 komen tienduizenden

Poolse arbeidsmigranten naar Nederland. Beide landen zijn al zeven jaar partners in de EU. Hoe ontwikkelen zich de bilaterale relaties: worden ze intensiever en hechter? Vrienden leer je in nood kennen, is een Pools spreekwoord. Is dit het geval?

Bij alle officiële gelegenheden sinds 1990 benadrukken

Nederlanders en Polen graag hun traditionele vriendschapsbanden en historische raakvlakken. Men put daarover dankbaar informatie uit het boek *1000 jaar Polen en Nederland* (1992) van kunsthistorica Lucia Thijssen, die als eerste de relaties tussen Polen en Nederland in kaart bracht. Hierdoor is het beeld ontstaan dat beide landen vreed-

zame, ontspannen betrekkingen onderhielden. Het ging vooral om de Oostzeehandel ('moedernegotie') tussen Gdansk en Amsterdam in de 16de en 17de eeuw. Deze bracht welvaart en diverse contacten op allerlei gebieden. Een prominente plaats in alle officiële toespraken kregen verder het werk van de Polen in de mijnen in Limburg en de Poolse bijdrage aan de bevrijding van Nederland.

Dat beeld van ontspannen relaties wordt ontkracht in het boek *Poland and The Netherlands: a Case Study of European Relations*, een samenwerkingsproduct van Poolse en Nederlandse historici, die op initiatief van prof. D. Hellema van de Universiteit Utrecht in 2002 een conferentie over de Pools-Nederlandse betrekkingen in de 20ste eeuw hebben belegd. Bronnenonderzoek in de archieven van het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag heeft interessante vondsten opgeleverd. Het boek is – verrijkt met een beschrijving van de meest recente periode: het Nederlands beleid ten aanzien van de toetreding van Polen tot de NAVO (in 1999) en de EU (in 2004) – onlangs verschenen.

Dit boek biedt een *eye opener*. De officiële relaties tussen Polen en Nederland beperkten zich tientallen jaren eigenlijk tot diplomatieke betrekkingen. Deze dateren van 1919, toen Polen onafhankelijk werd en zijn vertegenwoordiger naar Den Haag stuurde. Het boek vertelt een verhaal van moeizame officiële betrekkingen in de 20ste eeuw, met veel afstand en wantrouwen, veel onverwachte wendingen en teleurstellingen. Het roept het beeld op van een kille en terughoudende opstelling van Den Haag. Polen en Nederland zaten nooit op dezelfde golflengte, deelden geen idealen of belangen.

Daarvoor bestaan verscheidene verklaringen. Ten *eerste*, een culturele botsing tussen de Poolse edelman en de Nederlandse koopman, die al

in de 17de eeuw tot uiting kwam en, zoals door prof. Maria Bogucka aangeduid, kan gelden als botsing van twee megalomanieën.

Ten *tweede* liepen de belangen uiteen. De relaties kwamen steeds onder druk te staan van externe, ingrijpende factoren. Op voor Polen doorslaggevende momenten in 1918, in 1945 en direct na 1989 liet Nederland het afweten of het stelde zich terughoudend op. Deze gebeurtenissen in Polen raakten de *status quo* in Europa en hierdoor de kern van het Nederlandse Europabeleid: behoud van de *status quo*.¹ Wat economische belangen betreft, verliest Nederland zijn belangstelling zodra de buit binnen is.

Ten *derde*, bepalend is de traditie (en keuze) van afzijdigheid van Nederland op het continent, eerst als *maritiem* land en later als pro-Atlantisch en fel anti-communistisch. Beleidsmatig waren Polen en Oost-Europa tot 1989 *terra incognita*. De eerste beleidsnota over Oost-Europa verscheen pas in 1988. Opmerkelijk zijn de ontboezemingen van Edy Korthals Altes, ambassadeur in Warschau van 1977 tot 1980, en zijn frustraties over het simplistische, ongenueanceerde beeld van Den Haag over Polen.

Ten *vierde* kwamen de aanpassingen meestal te laat en met een bijzondere wending. Zo heeft Nederland eerst ingestemd met de NAVO- en de EU-toetreding van Polen, om vervolgens daarover felle, negatieve debatten in de Tweede Kamer te voeren. Die zorgden voor een rare nasmaak. Hetzelfde geldt voor het vrij verkeer van werknemers en de openstelling van de arbeidsmarkt voor Poolse werknemers in 2007. Wat moet men in Polen hiervan denken? Dat laat zich raden. Maar helaas leren we weinig uit dit boek over hoe Warschau over Nederland denkt en wat de verwachtingen zijn. Een gemiste kans.

Het boek roept om reflectie, niet alleen op de Pools-Nederlandse

betrekkingen, maar ook op het Nederlands beleid ten aanzien van Polen. Het heeft ook relevantie voor de huidige discussie over de grondslagen van het Nederlands buitenlands beleid ten tijde van een veranderende internationale orde.²

Wat is de status van de bilaterale relaties thans? De Utrechtse Conferentie, gesticht in 1999, vormt nu het hoogtepunt in de bilaterale betrekkingen, maar zij blijft een discussieplatform voor ambtenaren. Symptomatisch is ook dat dit boek pas in 2011 is verschenen. Wat in de bijdrage over de soldaten van generaal Sosabowski niet wordt vermeld, is dat minister van Defensie Henk Kamp in 2004-2005 de Militaire Willemsorde niet aan de Polen wilde toekennen. De commotie leidde ertoe dat in 2006 van Poolse kant geen hoge delegatie naar de uitreiking in Den Haag kwam. De verhouding blijft moeizaam. De Nederlandse koopman heeft zijn zaken in Polen gedaan (Nederland is nr. 1 buitenlandse investeerder in Polen); de kruideniers aan het thuisfront staan investering in duurzame relaties in de weg; zelfs het economisch belang van Poolse arbeidsmigranten wordt niet echt onderkend. Nederland is zijn kompas kwijt.

Ondanks de beperkingen van een conferentiebundel (geen coherente structuur en gebrek aan een algemeen oordeel), is dit boek een aanrader voor eenieder die niet alleen de Pools-Nederlandse betrekkingen wil bestuderen, maar ook belangstelling heeft voor het Nederlands buitenlands beleid in Europa.

De Pools-Nederlandse diplomatieke relaties zijn op weg naar het 100-jarig jubileum in 2019. Hopelijk lukt het dan de bilaterale betrekkingen naar een hoger niveau te tillen. Een mooie bekroning daarvan zou een publicatie zijn waarin alle aspecten van de bilaterale relaties aan bod komen, met aandacht voor menselijke interacties op gebieden zoals economie, migratie, cultuur en

maatschappelijke contacten. Dat zou een prima aanvulling zijn op deze waardevolle bundel.

Małgorzata Bos-Karczewska

Drs. Małgorzata Bos-Karczewska is hoofdredacteur van Polonia.nl, website van de Poolse Gemeenschap in Nederland.

Noten

- 1 Zie Paul Scheffer, *Een tevreden natie*, Amsterdam: Bert Bakker, 1988.
- 2 Zie Duco Hellema, Mathieu Segers & Jan Rood (red.), *Bezinning op het buitenland. Het Nederlands buitenlands beleid in een onzekere wereld*, Den Haag: Instituut Clingendael, oktober 2011.

Polen : historische misrekening in Den Haag

Duco Hellema, Ryszard Zelichowski & Bert van der Zwan (red.)

Poland and The Netherlands: a Case Study of European Relations.

Dordrecht: Republic of Letters Publishing, 2011; 326 blz.; € 39,-; ISBN: 978-90-8979-074-3 (paperback)

De publicatie van de bundel *Poland and The Netherlands : a case study of European relations* [hierboven besproken; eindred.] geeft mij aanleiding tot een paar aantekeningen over de samenhang tussen de omwenteling in Polen in 1989 en de ineenstorting van de Sovjetunie in 1991. Het documentatiemateriaal waarop het boek is gebaseerd, in het bijzonder het materiaal uit de archieven van het ministerie van Buitenlandse Zaken, blijkt onvolledig te zijn. Inderdaad ontbreekt in die archieven een belangrijk deel van de rapportage van de ambassade in Warschau uit de jaren 1986-1988. De desbetreffende telegrammen werden in 1988 uit de dossiers verwijderd.

Het is alweer twintig jaar geleden dat de Sovjetunie imploedeerde, na de formalisering in het jachthuis Viskuli, in december 1991, van het akkoord tussen de leiders van de Russische, Witruisische en Oekraïense republieken, strekkende tot vervanging van de Unie door een Gemeenschap van Onafhankelijke Staten. Het uit elkaar vallen van de Sovjetunie en de daaropvolgende snelle ontmanteling van de communistische machtsorganen maakten in onthutsend korte tijd ook een einde aan de 'Koude Oorlog' en aan de Oost-Westpolarisatie. Voor de

Westerse regeringen verviel hiermee ook het traditionele 'vijandbeeld' dat de basis vormde voor het waakzame en militante postuur belichaamd in de NAVO, en voor de defensie-uitgaven. De militaire dienstplicht werd dientengevolge in de betrokken landen opgeschort of afgeschaft.

Voor sommige milieus was dit een weinig aangename ontwaking uit de *status quo* en de stabiliteit die het Oost-Westconflict in de wereld gevestigd had. De voormalige Franse minister van buitenlandse zaken Hubert Védrine schrijft in *Les mondes de François Mitterrand* over: '...tous les milieux qui fondent depuis des lustres leur prospérité, leur pouvoir, sur le statu quo et pour qui il serait désastreux que l'URSS change...'

In de Westerse ministeries van Buitenlandse Zaken was het gewicht van de afdelingen die zich met de NAVO en aanverwante geopolitieke zaken bezighielden, een hoeksteen van het beleid. De gedachtenbepaling binnen deze afdelingen werd, vooral ook in Nederland, overheerst door stereotype denkpatronen, waarin alternatieve scenario's geen ruimte kregen. Het vijandbeeld diende onaangetaast te blijven en behoed tegen elke vorm van relativering en pacifisme. Hebben niet duizenden bewindslieden, ambtenaren, afgevaardigden en militairen

hun carrière opgebouwd door uit te blinken in vasthoudendheid aan het ferme Atlantische postuur in Oost-Westzaken?

Toen kwamen de jaren 1991-1992. Wat nu? Is de Sovjetunie werkelijk in elkaar gestort? Zijn de communistische partijen werkelijk gevallen? Maar laat ons dan op de borst kloppen: dat komt door de standvastigheid van de NAVO, door onze defensie-inspanning, door de uitstraling van de Helsinki-beginselen, door het werk van de CVSE, enzovoorts! Eenieder die in deze overleginstellingen had gediend, juichte in zelfvoldane hybris.

Maar vervolgens werd het al gauw heel stil, want het onverwachte verloop van de gebeurtenissen in het Oosten begon de vele zwakke plekken in de opgeblazen inschattingen van de CIA en van het Pentagon aan te tonen. Was de Sovjetunie in de jaren '80 namelijk werkelijk nog steeds het zo apocalyptisch afgeschilderde communistische machtsblok, volgepropt met de modernste conventionele en nucleaire strijdmiddelen, en op de loer om de ideologie desnoods gewapenderhand overal ter wereld te verbreiden?

Het is sindsdien merkwaardig stil gebleven. Men had weliswaar in 1990 en 1991 geconstateerd dat ern-

stige competentiegeschillen waren uitgebroken tussen de leiders van de afzonderlijke Sovjetrepublieken enerzijds en leiders van de Sovjetunie anderzijds. Maar is er een afdoende verklaring gevonden voor het feit dat een werktuigkundig arbeider uit Sverdlovsk, zoals Jeltsin, erin kon slagen, met een paar vingerklikken en in anderhalf jaar, de communistische partij te ontbinden en het land op de koers te zetten naar een ultra-kapitalistische vorm van samenleving?

Een dergelijke politieke tsunami lijkt nauwelijks denkbaar wanneer men niet aanneemt dat het communistische machtsapparaat al een tiental jaren of meer gedestabiliseerd en in verval was geraakt door interne oorzaken: de niet meer te verbergen sociaal-economische mislukkingen, de ontrafeling van de ideologie, het fiasco van de militaire campagne in Afghanistan (waartegen de jeugd in Moskou openlijk protesteerde), de nucleaire catastrofe van Tsjernobyl, het opkomend nationalisme in de deelrepublieken, en de afnemende greep op de ontwikkelingen in sommige satellietstaten.

Het broeide in Polen

Polen was een dezer satellietstaten. In februari 1989 vond in Warschau een ronde-tafelconferentie plaats, waarbij voor het eerst de Poolse communistische partij zich in formeel overleg begaf met vertegenwoordigers van Solidarność en andere dissidentenbewegingen. Deze opzienbarende koersverandering leidde tot een doorbraak: erkenning van Solidarność, het inruimen van een aantal parlamentszetels voor oppositiegroepen en ten slotte vrije verkiezingen. Zoals bekend leidde een en ander uiteindelijk tot de val van de communistische partij.

Maar ook hier was er een aanloop; de ronde-tafelconferentie kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Reeds in de jaren 1986-1988 was het, indien men luisterde naar toonaangevende 'communistische'

zegliden, waarneembaar dat er een gistingsproces binnen de partij op gang was gekomen, dat parallel liep met Gorbatsjovs *perestrojka* in Moskou. Als ambassadeur in Warschau in die jaren hoorde ik vaak genoeg van communistische zijde treffende uitspraken, die duiden op een toenemend besef dat het hoog tijd was voor een dialoog met de dissidentenbewegingen, en wellicht zelfs voor een meer-partijenconstructie. Sommige zegliden van regeringszijde – onder wie Aleksander Kwasniewski [in latere jaren partijleider van de post-communistische SLD; eindred.] – gaven onder vier ogen toe dat de traditionele communistische ideologie allang ter ziele was; men kon evenwel niet verwachten dat het partij-*establishment* vrijwillig van zijn machtspositie zou afzien en zich zou blootstellen aan sancties.

De conservatieve vleugel van de partij, het 'partij-beton' aldus bepaalde zegliden, was reeds een slinkende minderheid. De hervormingsgezinde partijleden wachtten op een nieuwe crisis die hen in staat zou stellen dit 'partij-beton' geheel te neutraliseren en een dialoog aan te knopen met Solidarność en andere dissidentenbewegingen. De starre en monotone retoriek van Wałesa werd evenwel als een struikelblok en een vertragingfactor gezien. Dit probleem was ook al tot uiting gekomen bij de periodieke informele ontmoetingen die de minister van binnenlandse zaken, Kiszczak, met de Solidarność-leider had. Men had liever een ander soort dialoogpartner tegenover zich, zoals bijvoorbeeld Zbigniew Bujak, een medeoprichter van Solidarność.

Zoals in de bundel *Poland and the Netherlands* door diverse redacteuren wordt aangegeven, werden de officiële Nederlandse relaties met Polen de laatste decennia vóór de grote omwenteling gekenmerkt door sterke fluctuaties, van afwachtend naar uiterst kritisch, afhankelijk van de politieke temperatuur in

Warschau. Dat Nederland vaak vooropliep met het opgeheven vingertje en met sancties, lijkt verklaard te kunnen worden uit de individuele achtergrond van bepaalde beleidsfunctionarissen, ook al vervulde Nederland, historisch gezien, op het gebied van mensenrechten vaak een voortrekkersrol. De Atlantische inborst stond echter vaak in de weg bij de vorming van een onbevagen oordeel, terwijl anderzijds Nederland niet tot de landen behoort waar traditioneel veel inzicht en kennis in Oost-Europese zaken aanwezig is.

Nu de dossiers van het ministerie van Buitenlandse Zaken uit de jaren 1980 voor historisch-wetenschappelijk onderzoek zijn vrijgegeven, blijken inderdaad de sindsdien verschenen geschiedkundige proefschriften en andere publicaties (o.a. bovengenoemd boekwerk) over deze materie een hiaat te vertonen. De ambassadeberichtgeving over de positieve ontwikkelingen binnen de Poolse communistische partij blijkt in die wetenschappelijke publicaties *niet* verdisconteerd te zijn. Jammer genoeg, want de politieke ommekeer in Polen wordt alom als een katalysator beschouwd voor soortgelijke ontwikkelingen elders in het Oostblok.

In deze politiek gevoelige jaren, waarin het 'woelde' binnen de communistische partijen en neigingen tot meer democratisch overleg en vernieuwing waarneembaar werden, deed zich voor Westerse waarnemers de vraag voor hoe hierop in te spelen. *Carrot or stick?* De meeste Westerse diplomaten in Warschau waren in die periode voorstander van een voorzichtig afwachtende houding, waarbij aan de hervormingsgezinde communisten het voordeel van de twijfel werd gegeven en werd afgezien van aanstootgevende provocaties; een houding die ook door de Poolse primaat, kardinaal Glomp, aan zijn geestelijken werd aanbevolen. Een pragmatische benadering werd vooral van Westduitse zijde voorgestaan. Het Duitse bedrijfs-

leven, beter geïnspireerd door de *Ostpolitik* van de Bondsregering, positioneerde zich in die jaren voortvarend op alle kansrijke markten van Polen en elders in Oost-Europa, aldus een voorsprong nemend op de concurrentie.

Maar Den Haag koos voor verscherping van de kritische en veroordeelende toon tegenover Warschau en besloot bij een bezoek van de minister van Buitenlandse Zaken in 1987 [Hans van den Broek in kabinet-Lubbers II; eindred.] het Poolse bewind te bruuskieren door een ontmoeting met Wałesa en andere oppositieleiders als eerste programmapunt vast te pinnen. Deze provocatie heeft *niet* bijgedragen aan het verbeteren van het gespreksklimaat met de toenmalige Poolse leiders en heeft evenmin een beter inzicht in het gistingproces binnen de communistische partij bewerkstelligd. Van Poolse zijde werd als teken van ongenoegen op het laatste moment een afspraak van de Nederlandse bewindsman met het hervormingsgezinde Politburo-lid Jozef Czyrek afgezegd. Er was ook een incident met de afspraak die met kardinaal Glemp was gemaakt voor een ontmoeting met de Nederlandse bewindsman in Warschau. De primaat bleek vertrokken te zijn naar een zomerverblijf, nadat een mysterieuze telefoonboodschap was doorgekomen dat van de afspraak werd afgezien. Al met al was dit bezoek dus niet bepaald een feilloos moment in de bilaterale betrekkingen.

Aangezien binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag dezelfde groep ambtenaren ook toonaangevend was voor het beleid tegenover de andere Oostbloklanden, moet aangenomen worden dat in die jaren weinig moeite is gedaan de signalen te interpreteren en te interpreteren die konden duiden op de grote omwenteling in het Oosten die weldra de Sovjetunie en het Warschaupact als een kaartenhuis in elkaar deed storten. De ontmoeting in 1987

van de Nederlandse ministeriële delegatie met Wałesa, die in mijn ambtswoning plaatsvond, was in dit opzicht *niet productief*, ook al werd de symboliek ervan door Solidarność zeker gewaardeerd. Wel zal zij ongetwijfeld hebben bijgedragen aan de verwezenlijking van het door de bewindsman gezochte binnenlandspolitieke profiel. In ieder geval bleek deze Nederlandse *Alleingang* al spoedig achterhaald door de realiteit van de tsunami-achtige omwentelingen binnen het Oostblok.

Mijn ambtelijke berichtgeving over de politieke ontwikkelingen in Polen langs de hierboven aangegeven voorzichtig positieve lijnen werd op het ministerie van Buitenlandse Zaken niet in dank afgenomen. De desbetreffende telegrammen werden zelfs uit de roulatie genomen en uit de dossiers verwijderd als gevaarlijk, waakzaamheid ondermijnend materiaal, zo bevestigde mij een beleidsambtenaar. Zij waren niet in lijn met de hoog kritische en wantrouwende zienswijze van de beleidsdirecties; erger nog, zo werd mij gezegd, niet in lijn met de rapportage-trend van de Amerikaanse ambassade! (De betrouwbaarheid van deze laatste kwam recentelijk o.a. in opspraak in verband met de vermeende massavernietigingswapens in Irak.)

Maar het is genoegzaam gebleken dat het riskant is voor een overheidsapparaat zich geheel in te kapselen in stereotype vooringenomenheden. Het ontoegankelijk zijn voor genuanceerde berichtgeving van de eigen diplomatieke dienst kan tot misrekeningen en tot geschiedenisvervalsing leiden. Een ambassadeur staat weliswaar onder de dagelijkse leiding van de minister van buitenlandse zaken, maar moet hij eraan gehouden worden zijn berichtgeving inhoudelijk steeds bij te kleuren bij de politieke achtergrond van de op dat moment in functie zijnde bewindsman of van bepaalde ambtenaren? De reikwijdte van de ambassadeursfunctie is in dit

opzicht wellicht nog steeds onvoldoende gedefinieerd.

Met een mooi staaltje van illusionisme werd ik ook geconfronteerd toen een vijfkoppige Tweede-Kamerdelegatie Polen bezocht en bij mij op de thee kwam voor het programmapunt: 'briefing door de ambassadeur'. De delegatieleider zei mij van de briefing af te willen zien. Men wist immers in Den Haag al *alles* over Polen, en men wilde liever doorpraten over andere Nederlandse politieke aangelegenheden. Een soortgelijke zelfopgelegde blindheid en weigering te luisteren naar niet in de politieke lijn passende ambassadeberichten deed zich o.a. voor tijdens de aanloopperiode naar de afschaffing van de apartheid in Zuid-Afrika.

Het verwijderen uit de ambtelijke dossiers van onwelkom rapportagemateriaal afkomstig van de ambassades is natuurlijk ook bedenkelijk omdat het kan leiden tot onjuiste of onvolledige geschiedenisinterpretatie. Wanneer men afziet van de persoonlijke inbreng en 'fine-tuning' van eigen carrière-diplomaten, kan men dan niet de diplomatieke posten net zo goed met robotten bemannen en deze programmeren met de bekende 'don't rock the boat' doodoener?

Maxime van Hanswijck de Jonge

C.M. van Hanswijck de Jonge, gepensioneerd diplomaat, was o.a. Nederlands ambassadeur in Warschau.